

7. téma

ŘÍM – DOBA KRÁLOVSKÁ

Řím se rozkládal na území starověkého Latia, ve střední části Itálie, na dolním toku řek Tibery, kudy vedla i významná solná stezka a byly vhodné podmínky pro dopravu zboží od moře. Etnicitu původních obyvatel Latia, které bylo v 1. tis. př. n. l. osídleno indoevropskými kmeny (Italikové), neznáme. Podle jazyka je dělíme na dvě větve – latino-faliskou a umbro-sabellskou. K první řadíme Latiny a Falisky, k druhé Umbry Sabiny, Volsky, Aequy, Herniky ve střední Itálii a Samnity, Osky, Lukán a Bruttie v Itálii jižní. Dále na mapě Itálie nalezneme Řeky – četné obce, které na jihu Apeninského poloostrova (až po Neapolský záliv) byly na pobřeží i ve vnitrozemí zakládány během velké řecké kolonizace osadníky vyslanými v řeckých poleis v egejském prostoru; oblast nad Římem, dnešní Tokánu osídlili Etruskové (viz následující téma), v oblasti Janovského zálivu Ligurové a Keltové, kteří se do severní Itálie, která stejně k starověké Itálii nebyla počítána, dostali až později (tzv. Předalpská Galie).

O založení města, v té době spíše vesnice Říma, se dovídáme teprve z pozdějších pramenů, které byly sepsány v době, kdy Řím byl již světovládnou mocností a tak i jeho počátky jsou opatřeny patřičným nimbem a dávají tušit zárnou budoucnost města. Hlavním zdrojem informací je rozsáhlé historické dílo Tita Livie, které sepsal v době Augustově, a jež se nám z velké části zachovalo. Livius v něm čerpal z autorů, jejichž díla známe toliko jménem, a samozřejmě i on sepisoval dějiny vítězů. Vergiliovým eposem Aeneis se pak Římané pokusili napojit své dějiny na starší historii řeckého světa, když za prapředka zakladatelů Říma, Romula a Rema, určili Aenea, hrdinu, který bojoval v trojské válce na straně krále Priama.

Římská tradice pojí dějiny města se sedmi pahorky, které však byly osídlovány postupně (Platin, Kapitol, Quirinal, Viminal, Celius, Aventin, Esquilin). Jádro prvotního osídlení, které lze na základě archeologických důkazů spojit s Romulem zakládaným městem (tzv. Roma quadrata), lze nalézt na Palatinu; Kapitol se v době královské stal místem úcty nejvyšší kapitolské trojice (Jupiter, Juno a Minerva) a Esquilin byl obýván Sabiny, kteří se s Římany krátce po založení města příbuzensky spojili.

Trvalé osídlení je spojeno s příchodem indoevropských kmenů Latinů (latijská kultura), které se živily především pastevectvím a zemědělstvím. Rostoucí počet obyvatel vytvořil předpoklady ke sjednocování sídlišť na pahorcích a vytváření většího celku, což bylo urychleno zejména v druhé polovině doby královské, po příchodu Etrusků a jejich nadvládou ve městě v 6. stol. př. n. l. Etruskové tak osady na pahorcích přetvořili v město, mj. vysušením a vytvořením společného prostoru v údolí (forum Romanum), vybudováním chrámu na Kapitolu, rozvojem hospodářského života aj.

Tradice spojuje založení města s rokem 753 př. n. l., datem, které určil jako rok založení města římský historik 1. stol. př. n. l. Publius Terentius Varro. Pravdou je, že archeologické výzkumy na Palatinu pocházející z obdobného časového horizontu a tak Varronovo tvrzení nevyvracejí. V města se mělo vystřídat celkem sedm králů, kteří nebyli dědiční a čtyři byli latinsko-sabinského původu, poslední tři původu etruského (z města Tarquinií). S působením předposledního krále etruského původu, Servia Tullia, jsou tradicí spojovány reformy, které lze z reálného pohledu datovat až do období rané republiky (vznik setninového sněmu, stavba serviovských hradeb). Zakladateli města, po němž bylo i pojmenováno (viz legenda o Aeneovi,

pověst o Romulovi a Removi) bylo připisováno rozdělení obyvatel na patricije a plebeje, ustanovení prvních senátorů jako členů poradního orgánu krále, přidělení dvou jiter půdy každému občanovi aj. Druhý král Numa Pompilius, který byl sabinského původu, je vnímán jako ten, který dal Římanům základy kalendáře a náboženských obřadů. Nejzáporněji byl vnímán poslední král, Taruinius Superbus, kterému byly vyčítány pracovní povinnosti, kterými Římány při stavbě mnoha budov vynikl, i násilný skutek jeho syna (znásilnění Lukrécie), který měl vést k bezprostřednímu svržení královské moci. K reálným důvodům odstranění královské moci a Etrusků z Říma patří spíše snaha bohatých rodů převzít královské pravomoci a podělit si je mezi sebou tak, aby určitá ekonomická prosperita byla spojena i s politickou autoritou. Nemalou roli mohl sehrát i pokles moci etruských měst, která se dostala do sporu s řeckými kolonisty, kteří podobně jako Etruskové měli zájem o západní pobřeží Apeninského poloostrova, bohaté na železnou rudu, i přilehlé ostrovy.

Základní organizační jednotkou společnosti byla římská rodina (familia), v jejímž čele stál pater familias, zastupující a řídící celou širokou rodinu. Vyšší jednotkou byl rod, sdružení deseti rodů tvořilo kurii (curia) a podle kurií se scházel nejstarší kurijní sněm. V čele státu byl král (ex) soustředící ve svých rukou moc náboženskou, výkonnou, vojenskou, se senátem jako poradním sborem, jehož původní počet byl 100, posléze 300 členů. V době mezi smrtí a nástupem nového krále byl z řad senátorů volen interrex. Vedle rozdělení společnosti na patricije a plebeje lze v době královské hledat i zárodek vztahu patron – klient, který pak p celou dobu republiky i v době císařské hrál velmi významnou roli nejen v sociálním, ale i politickém životě společnosti (ochrana, materiální podpora, později podpora v politickém životě ad.). V době královské je doloženo i patriarchální otroctví, kdy otroci byli součástí širší římské rodiny.

Základem hospodářství bylo zemědělství a hov dobytka (prasata a kozy), řemesla se rozvíjela v souvislosti s příchodem nových obyvatel do města i pod etruským vlivem.

V novodobé literatuře panují rozdílné názory na dobu královskou i na události, které jsou k ní odkazovány. Archeologické výzkumy, které se ale v hlavním městě Itálie jen obtížně realizují, mohou přinést ještě mnohá překvapení.

Kontrolní otázky

1. Které římské autory spojujeme s líčením prvopočátků města Říma. Co o nich a jejich díle víte?
2. Které kmeny a národy osídlily Apeninský poloostrov?
3. Přečtěte si obsah Vergiliova eposu a porovnejte jeho stavbu s eposy Homéra.
4. Znáte některé báje, které se k době královské pojí?
5. Kdo ovlivnil přeměnu obce v město a jak?
6. Které reformy spojujeme s osobou krále Servia Tullia?
7. Co bylo skutečnou a pravděpodobně fiktivní příčinou vyhnání králů z Řím?
8. Vysvětlete klientský vztah a jeho význam pro římské dějiny.
9. Kdo to byli patricijové a plebejové?
10. Vyjmenujte římské pahorky a ukažte je na mapě města.

Literatura:

AIGNER-FORESTI, Luciana: Die Etrusker und das frühe Rom. Darmstadt 2009.

BLEICKEN, Jochen: Geschichte der römischen Republik. München 1982.

BOATWRIGHT, Mary T. – GARGOLA, Daniel J. – TALBERT, Richard: Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého. Praha 2012.

COULANGES, Fustel de: Antická obec. Praha 1998.

GRANT, Michael: Dějiny antického Říma. Praha 1999.

ROBERT, Jean-Noel: Řím 753 př. n. l. až 476 n. l. Praha 2001.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch: Dějiny psané Římem. Praha 1967.

Přílohy:

Spor o jméno města, Remova smrt

Romulus a Remus byli totiž dvojčata, a proto ani úcta před starším nemohla rozhodnout spor, kdo by měl dát jméno novému městu, kdo by měl řídit založené město svou vládou. Proto s úmyslem, aby bohové, pod jejichž ochranou tato místa byla, vybrali věštbami jednoho z nich, zaujmou Romulus Palatinus a Remus Aventin jako stanoviště k pozorování letu ptáků.

Removi prý přišlo věštné znamení dříve, totiž šest supů; když už bylo věštné znamení ohlášeno a Romulovi se ukázal dvojnásobný počet supů, každý z nich byl slavnostně pozdraven zástupem svých přívrženců jako král. Jedni na sebe vztahovali královskou vládu, protože předstihli druhou stranu časem, ti druzí zase proto, že se jim jevil větší počet ptáků. Z toho se utkali v hádce a po zápase plném hněvivé vášně v bitce. Tu Remus byl ve zmatku udeřen a klesl mrtev. Rozšířenější je pověst, že na posměch bratrovi Remus přeskočil nové hradby. Nato prý byl zabit rozhněvaným Romulem, který se na něho obořil slovy: „Takto ať v budoucnu zahyne každý, kdokoli přeskočí moje hradby!“ Tak se samojediný zmocnil vlády Romulus; založené město bylo nazváno jménem zakladatele.

Zdroj: Titus Livius: Dějiny I. Praha 1979. (I, 6-7 (s. 47-48))

Romulus organizuje společnost v Římě

Když bylo město založeno, rozdělil Romulus nejprve všechny muže schopné nosit zbraň do vojenských oddílů. Každý oddíl čítal tři tisíce pěšáků a tři sta jezdců. Nazýval se *legio*, poněvadž bojovníci byli vybráni (*legere*) ze všeho obyvatelstva. Ostatní však považovali za obec a všechen lid dohromady se nazýval *populus*. Sto nejlepších mužů učinil členy poradního sboru a nazval je patriciji, sbor sám však nazval senát. Slovo senát znamená jistě totéž jako řecké slovo *gerúsia*. Jedni míní, že byli členové rady nazváni patricii proto, že byli otci řádně narozených dětí. Podle jiného názoru mělo to spíše ten důvod, že oni sami mohli udat jména

svých otců, což mohli učinit jen nemnozí z těch, kteří mezi prvními proudili do města. Jiní pak odvozuji tento název od latinského slova *patrocinium*, které znamenalo a dosud ještě znamená ochranu. Domnívají se totiž, že mezi těmi, kteří přišli s Euandrem, byl jakýsi Patronus, jenž pečoval o lidi slabší a pomáhal jim a zanechal po sobě pro tuto činnost jméno. Nejpravděpodobnější bude asi ten názor, že je nazval *patres* sám Romulus, protože pokládal za povinnost předáků a mužů nejmocnějších, aby se s otcovskou péčí a starostlivostí ujímali lidí níže postavených. Zároveň patrně chtěl ostatní poučit, že se nemají mocnějších bát ani jim závidět jejich pocty, nýbrž že jejich poměr k nim má být přátelský, že je mají považovat za otce a otci je nazývat. Vždyť ještě nyní cizinci sice nazývají členy senátu vladaři, Římané sami je však jmenují *patres conscripti*, užívajíce oslovení, které vyjadřuje nejvyšší vážnost a úctu, vzbuzuje však nejmenší závist. Zpočátku je nazývali pouze otci, později však, když jich bylo přibráno více, oslovovali je *patres conscripti*. Romulus užíval tedy tohoto jména, které vyjadřovali větší úctu, aby rozlišil lid od členů senátu. Tento rozdíl mezi mocnými a prostým lidem vyjadřoval ještě jiným názvem. Mocné totiž nazýval patrony, což znamená totéž jako ochránci, lid pak klienty, což je totéž jako chráněnci. Zároveň jim vstípil podivuhodnou vzájemnou náklonnost, z níž vyplývaly také velké oboustranné povinnosti. Patroni totiž vykládali zákony, hájili klienty na soudech, ve všem jim radili a chránili je. Klienti nejen prokazoval úctu svým patronům, nýbrž pomáhali jim i vybavit dcery a splácet dluhy. Nebylo zákona ani úřadu, který by nutil patrona, aby svědčil proti klientovi, nebo klienta, aby svědčil proti patronovi.

Zdroj: Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Praha 1967. (Romulus, 13 (s. 50))

Uzavření spojenectví mezi Římany a Sabinými

Potom uzavřely oba kmény smlouvu, podle níž mohly ženy, pokud si to přály, zůstat u svých mužů, měly však být zproštěny veškeré práce a veškeré služby, jak jsem o tom již mluvil, kromě předání vlny. Římané a Sabinové měli obývat město společně, a to se mělo nazývat Roma po Romulovi, všichni Římané pak Quirites po vlasti Tatiově a oba vůdcové měli společně vládnout i velet vojsku. Místo, kde uzavřeli smlouvu, se dosud nazývá *comitium*; *coire* znamená totiž u Římanů sejít se.

Když se pak počet obyvatel Říma zdvojnásobil, zvolili ještě sto patriciů ze Sabinů a počet pěšáků v legii zvýšili na šest tisíc, počet jezdců na šest set. Obyvatele rozdělili do tří tribuí a jednu nazvali po Romulovi Ramnenses, druhou po Tatiovi Tatienses, třetí Lucerenses, protože se mnozí utekli do háje, který zaručoval nedotknutelnost, a tak získali občanské právo; háje se totiž u nich nazývaly *luci*. Počet tribuí dosvědčuje jejich název. Neboť dosud se okresy nazývají tribus a představení tribuí tribuni. Každá tribus měla deset kurií; někteří tvrdí, že dostaly jména po těch uloupených ženách. Zdá se však, že to není pravda, neboť mnoho z nich má názvy původu místního.

Zdroj: Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Praha 1967. (Romulus, 19-20 (s. 57-58))

Reformy římského krále Servia Tullia

Po tom přikročí ke zdaleka největšími dílu mírovému, aby ho potomci vynášeli ve slávě stejně jako Numu, který byl původcem práva božského; stejně tak měli ctít Servia jako zakladatele všeho roztrídění v obci i stavů, z nichž je patrný nějaký rozdíl mezi stupni důstojnosti a majetku. Ustanovil totiž census, to je soupis majetku, zařízení velmi prospěšné pro říši v budoucnosti tak velkou, podle něhož povinnosti ve válce i úkoly v míru by byly plněny ne podle hlav jako dříve, ale podle poměrů majetkových. Pak na základě censu zřídil třídy a setniny a celý řád, vhodný pro mír i pro válku. všechna tato břemena byla svalena z beder chudých na bohaté. Pak jim bylo přidáno na důstojnosti; ale ne tak, jak to tradicí po Romulovi zachovali ostatní králové, kdy bylo dáno hlasování všem podle hlav a s touž platností a na základě rovnoprávnosti, nýbrž byly vytvořeny stupně: aby se nezdálo, že někdo byl vyloučen z hlasovacího práva, ale aby přitom všechnu moc podrželi přední mužové obce. Jezdci byli totiž vyvoláváni jako první; dále bylo vyvoláno 80 setnin první třídy pěšáků. Jestliže se u nich projevila různost mínění, což se stávalo zřídka, měly být vyvolány druhé třídy; tak se skoro nikdy nemělo sestoupit tak dolů, aby došla řada i na ty nejnižší.

Zdroj: Titus Livius: Dějiny I. Praha 1979. (I, 42-43, s. 97-99)

Eutropius a Festus: Stručné dějiny Říma. Praha 2008, I, 8 (s. 43).

Poslední etruský král Tarquinius Superbus

Lucius Tarquinius Superbus – Zpupný, sedmý a poslední z římských králů, porazil Volsky, kmen usedlý nedaleko Města směrem ke Kampánii, podrobil města Gabie a Suessu Pometii, uzavřel mír s Etruský a postavil Jovův chrám na Kapitolu. Později, v době, kdy obléhal Ardeu ležící osmnáct mil od města Říma, královskou vládu ztratil, když jeho syn, Tarquinius mladší, znásilnil urozenou a počestnou Lucretii, Collatinovu manželku, která toto bezpráví s bolestí sdělila manželovi, otci a přátelům a před očima jich všech se zabila. Z toho důvodu Brutus, který byl dokonce s Taquiniem příbuzný, vyvolal lidové bouře a připravil Tarquinia o jeho moc. Brzy nato krále opustilo i vojsko, které spolu s ním obléhalo Ardeu. A když dorazil k Městu, zavřely se před ním brány a nebyl vpuštěn dovnitř. Poté, co vládl čtyřicet let, uprchl s manželkou i dětmi.